

Epistel 91 – For og imod te, kaffe og tobak

Fra Ludvig Holbergs EPISTLER, 1748

Til * *

Du kritiserer mig for mit te- og kaffedrikkeri, som du mener, er skadeligt for mit helbred, og som svækker min mave. Jeg, derimod, har en anden mening, især med hensyn til kaffe, som jeg mener, jeg kan dulme alle lidelser med og også bruger mod tandpine. Denne kur synes du nok er latterlig: Men jeg taler af erfaring, og kan også komme med en naturlig forklaring på virkningen. Min tandpine kommer almindeligvis af varme og skarpe dunster, som stiger op fra maven, og skærer i både tænder og hoved. Kaffe styrker maven, hindrer
10 dunsterne i at stige op, og følgende dulmer såvel tand- som hovedpine, hvilket jeg har erfaret så tit, at jeg er helt overbevist om det.

Hvis der ikke var anden nytte af te og kaffe, så var der dog den, at drukkenskab, som tidligere var så udbredt, er kommet af brug. Nu kan vore
15 hustruer og døtre gøre 10 visitter på en eftermiddag og komme helt ædru hjem. Dette kunne ikke ske i gamle dage, hvor man intet andet havde at byde de besøgende, end likør, vin, spansk bitter, hedvin og andet, som en fruentimmer i det mindste måtte drikke lidt af hvert sted, så at når man lagde alle de små portioner sammen, som blev drukket i hver barselsstue, så løb det
20 op: Som minimum måtte de smage på visse stærke likører, som de ingen idé havde om, og derfor ikke kunne have lyst til. Thi det, man ikke har øje for, kan man ikke bruge, og man kan ikke få smag for noget, før man har smagt på det.

25 Du vil gerne vide, hvor længe te og kaffe har været i brug blandt europæere, så derfor nu historien om det. Hvad angår kaffebønner, som tyrkerne kalder Cahueh eller Caoua, så vokser de i Arabien på træer af samme navn, og det er dem, der kaldes levantske¹ bønner. Man er nu også begyndt af få dem fra Indien, men de er ikke nær så gode som de levantske. Bønnernes første brug

¹ levantske: fra den østlige del af Middelhavet.

30 de fleste europæiske steder angives til slutningen af det 17. århundrede. Her i Norden er det kommer senere; thi jeg hørte i min barndom intet om det. Og mange brugte i begyndelsen brændte bygkorn, som man serverede i tehusene som kaffe, fordi folk ikke kunne kende forskel på smagen.

35 Det siges, at disse bønners kraft først blev opdaget af en munk gennem sit bekendtskab med en hyrde, der vogtede geder og kameler ved de steder, hvor bøunnerne gror. Hyrden fortalte, at nå dyrene åd af bøunnerne, vågnede de og løb rundt hele natten. Derfor lod han, som var prior², brugen af bøunnerne indføre i klosteret for at forhindre, at munkene skulle sove over sig til
40 morgenlovsangen.

Der er flere diskussioner om disse bøunner: Nogle taler godt om dem, andre anser dem for at være skadelige. Blandt dem, der taler mest imod dem, er vor bekendte læge Simon Paulli³ i hans skrift mod te og tobak. Te har været kendt
45 i Europa i lang tid; dog ikke før sidste århundrede: Thi jeg mener, Olearius og Mandesloe fortalte om det i deres rejseberetninger som en ukendt urt, vi ikke havde kendt til før, og hvis gode egenskaber beskrives prægtigt, selvom det ligesom kaffe også har sine modstandere. Det ses blandt andet i den medicinske afhandling »Afhandling om de tre bedragere te, kaffe og
50 chokolade«⁴.

Hvad tobak angår – amerikanerne kalder det Petun, og som ovenævnte Simon Paulli også skriver imod – så blev det først kendt af spanierne i den amerikanske provins Jucatan⁵, og i Frankrig blev det først præsenteret for den
55 store Paul le Prieur og til Dronning Chaterine af Medici af den franske ambassadør Jean Nicot, og derfor fik det navnet 'den nikotianske urt'. På latin hedder det *Herba Nicotiana*. Det kaldtes også på et tidspunkt »Den store Prieurs urt«⁶ eller »Dronningens urt«⁷. Urten har, foruden Simon Paulli, adskillige modstandere. Jeg har i den persiske kong Schak Abas historie fortalt
60 om det fortræffelige middel, han brugte til at vænne sine undersåtter fra det.

² Prior: leder af munkene i et kloster.

³ Simon Paulli: Tysk-dansk læge m.v., der var i tjeneste hos Christian 4. og Frederik 3. i 1600-tallet.

⁴ »*Dissertation de tribus impostoribus Thee Café et Chocolate*«.

⁵ Jucatan: område i det nuværende sydlige Mexico, nær Belize og Guatemala.

⁶ Fransk: '*herbe au grand Prieur*'.

⁷ Fransk: '*herbe à la Reine*'.

Kong Jakob 1. fra England har skrevet en afhandling imod tobak. Og Pave Urban 8. udsendte en bulle⁸, at dem, som bruger tobak i kirken, bliver udstødt; dette kan kun forstås som snustobak⁹. Det blev tidligere kun indført fra Indien, nu dyrkes tobak derimod forskellige steder i Europa, hvor der er
65 stor afsætning af det, fordi det ikke bare ryges og bruges i næsen, men faktisk også visse steder tygges, især at norske bønder, som oplever en himmelsmag ved at tygge det. Andre taler om denne urts dyd og herlighed. Vi har på dansk et vers om tobaks berømmelse, som er et mesterstykke i poesi.

70 Jeg, for min del, som ikke vil påtvinge nogen min smag, jeg hverken roser eller kritiserer dem, der kan lide tobak. Om brugen af det har den gode virkning, som nogen siger, kan jeg ikke sige. Men man må i det mindste indrømme, at røgen ikke er behagelig, for stuer bliver beskidte og tøj ødelægges, for ikke at tale om, at mange ulykker og ildebrande er forårsagede af tobakspiber. Derfor
75 har man blandt gård- og fogedinstrukser nu almindeligvis indført den bestemmelse, at ingen på gården må ryge tobak, skønt det sjældent bliver efterlevet. Thi trangen til det har for de fleste taget sådan overhånd, at hverken straf eller trusler kan holde dem fra det.

80 Intet sted gøres der større misbrug af tobak end i Holland; hvilket man tydeligt mærker hos folk, der rejser på slæder: Thi man når ikke at høre een blæse sin pibe ren, før fyrtøjet¹⁰ tænder piben igen. Der er også stort misbrug af snustobak; mange har lige så mange tobaksdåser, som de har lommer, og man ser dem kun lige putte een i lommen, før de griber efter en anden i en
85 anden lomme.

Jeg har gjort overdreven brug af det, men har dog i nogen tid forsøgt at nedsætte forbruget; hvilket jeg gør med alting, også kaffe, som du har rådet mig til. Thi jeg drikker normalt ikke mere end 4 à 5 skåle om dagen.

90
Jeg forbliver evigt Deres meget ydmyge og meget lydige tjener

⁸ bulle: et fordømmende skrift fra paven i Rom, der forbyder noget.

⁹ snustobak: finddelt tobakspulver, der blev snust (sniffet) ind gennem næsen.

¹⁰ fyrtøj: den tids svar på en lighter.